

NEDERLANDS TIJDSCHRIFT VOOR VELDBIOLOGIE
OPGERICHT DOOR E. HEIMANS, J. JASPERS Jr EN JAC. P. THIJSSE

HOE TREKKEN DE NEDERLANDSE SPREEUWEN ?

A. C. PERDECK.

24ste Publicatie van de Stichting „Vogeltrekstation Texel”.

Sinds tientallen jaren werkt een groot aantal vogelliefhebbers mee aan het ringen van vogels en hun gestadige ijver wordt op gezette tijden beloond met een aardige terugmelding. Een goed inzicht in de trek van een bepaalde soort krijgt men pas bij het bestuderen van een groot aantal van zulke terugmeldingen. Voor de meeste soorten kunnen we hier nog niet over beschikken, maar van verschillende algemene soorten zijn langzamerhand wel voldoende gegevens bekend voor het vormen van een globaal beeld der trekbewegingen. Met dit doel ordende ik de terugvangsten van de Nederlandse spreeuwen. Er kwam hierbij een aantal bijzonderheden aan het licht,

die het de moeite waard maakten er iets over te vertellen.

Nu zijn en worden er in ons land het gehele jaar door spreeuwen geringd en hieronder bevinden zich behalve Nederlandse broedvogels ook vele buitenlandse gasten. Uit de terugmeldingen bleek nu, dat deze laatsten alleen in de maanden Mei en Juni in ons land ontbreken. Om verwarring uit te sluiten werden alleen de in deze maanden geringde oudere spreeuwen gebruikt naast alle in ons land als nestjong geringde vogels. Verder zijn een aantal gegevens opgenomen van spreeuwen, die in de herfst of winter in België en Engeland geringd zijn en die in de broedtijd in Ne-

derland werden gevonden (April, Mei, Juni).

Het blijkt, dat ons land, hoe klein het ook mag zijn, naar zijn spreuwenbevolking zeker geen eenheid vormt. Spreuwen uit verschillende delen van het land vertonen allerlei verschillen in hun trek. Op grond van deze verschillen kunnen we Nederland in vijf gebieden verdelen, nl.:

I. Ameland en Schiermonnikoog (uit Schiermonnikoog weinig gegevens).

II. Noordoost-Nederland: Friesland, Groningen, Drente en de kop van Overijssel (uit Drente slechts enkele gegevens).

III. West-Nederland: Texel, N.-Holland behalve het Gooi, Zuid-Holland, Zeeland (uit Zeeland slechts enkele gegevens).

IV. Midden-Nederland: Utrecht, Het Gooi, Gelderland, Twente, Brabant en Noord-Limburg (uit Twente, de

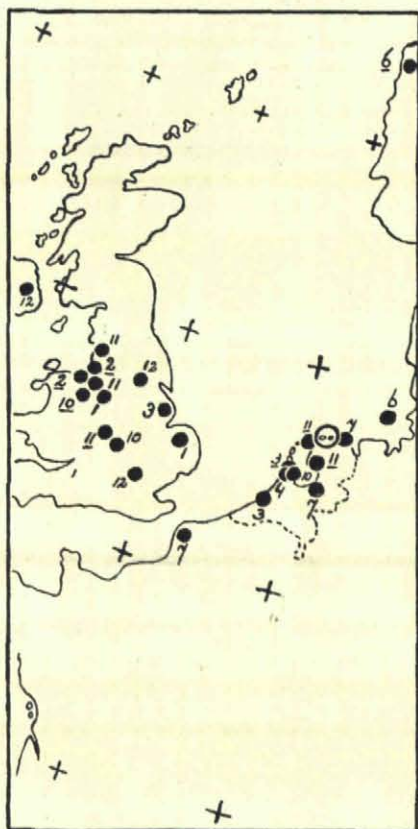

Fig. 1. Terugmeldingen van op Ameland en Schiermonnikoog broedende spreuwen.

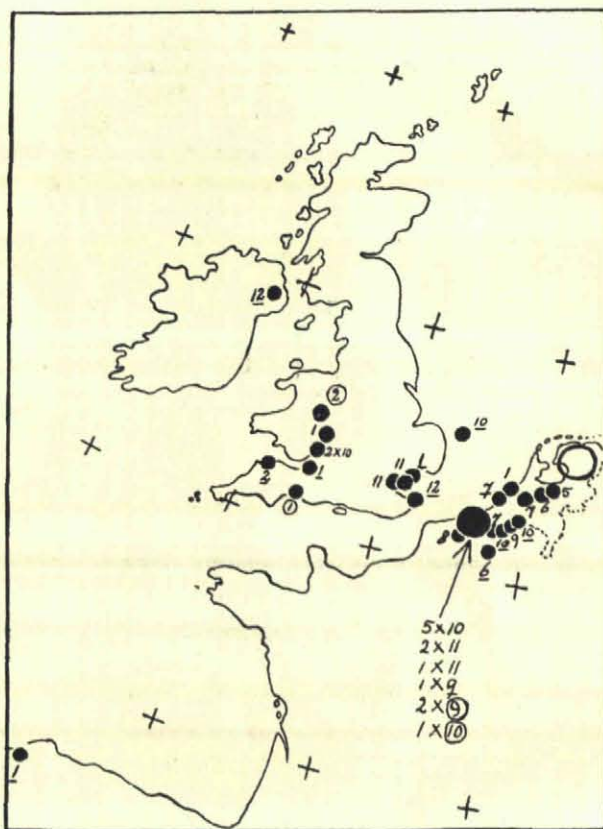

Fig. 2. Terugmeldingen van in N. O.-Nederland broedende spreuwen.

Open figure; gebied van herkomst. De cijfers geven de maand aan, waarin de vogel gevonden werd. Een niet onderstreept cijfer betekent, dat de vogel als eerstejaars, een onderstreept, dat hij als overjarige vogel werd gevonden. Een cijfer met een kring er omheen betekent, dat de vogel daar ter plaatse werd geringd en in de broedtijd in Nederland werd teruggevonden (leeftijd onbekend). De grote figuren geven een aantal dicht bij elkaar gelegen terugmeldingen aan; in een staatje zijn de bijbehorende gegevens vermeld.

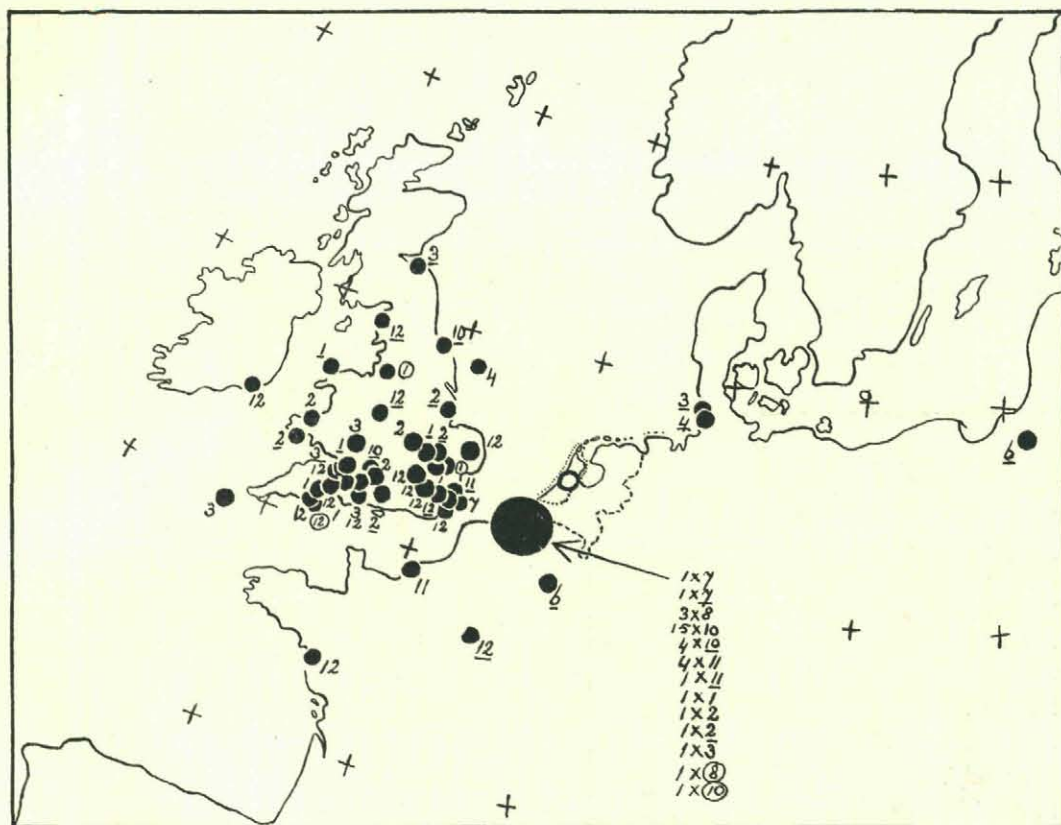

Fig. 3. *Terugmeldingen van in West-Nederland broedende spreeuwen.*
Zie verder verklaring bij fig. 1 en 2.

Achterhoek, O.-Brabant en N.-Limburg slechts enkele gegevens).

V. Zuid-Limburg.

Deze indeling is in zoverre voorlopig, dat lang niet overal even intensief spreeuwen geringd zijn. Misschien blijkt op den duur, dat nog meer gebieden onderscheiden moeten worden.

Op de kaartjes 1 t/m 4 vinden we nu de terugmeldingen weergegeven van de spreeuwen, die in deze vijf gebieden geringd zijn. Het valt op, dat reeds in de maanden Juni, Juli en Augustus, op de kaartjes resp. weergegeven door de cijfers 5, 6 en 7, een aantal spreeuwen wegtrekt. Hoogst zelden bereiken ze hierbij echter

het eigenlijke overwinteringsgebied; de meeste van deze vroege trekkers komen in deze maanden niet verder dan België, een enkele bereikt Noord-Frankrijk (wadenspreeuw in Juli bij Pas de Calais, fig. 1). Zelfs is er één Juli-vondst bekend uit Engeland (fig. 3, zuidoostpunt van Engeland).

In de meeste gevallen verloopt deze zomertrek, die vooral op rekening van de eerstejaars komt, in ongeveer dezelfde richting als de najaarstrek. Een uitzondering hierop maken speciaal de Amelandse jonge spreeuwen, die dan zelfs ten dele naar het oosten trekken (terugmeldingen van de eilanden Schiermonnikoog, Borkum en

Helgoland (zie fig. 1)). Een dergelijke afwijkende trekrichting van jonge vogels is speciaal bekend van de Zwitserse spreeuwen, die dan in plaats van naar het zuidwesten, zoals normaliter gebeurt, naar het noorden uitzwermen en hierbij zelfs België kunnen bereiken. De Juni-vondsten van oude vogels (als nestjong geringd) in Noorwegen (fig. 1) en het Memelgebied (fig. 3) staan vermoedelijk niet in verband met deze vroege trek (zie onder). Het aantal vogels, dat bij ons aan de zomertrek deelneemt, is gering. Van de jonge vogels werden in de maanden Juni, Juli en Augustus 113 teruggemeld. Slechts 18 bevonden zich toen verder dan 100 km van de plaats van ringen. Bij de oude vogels waren dit er 6 van de 57. Bij andere spreeuwenpopulaties, bv. die van de Baltische gebieden, heeft de zomertrek een veel massaler karakter. Practisch alle jonge, en een deel der overjarige vogels doen eraan mee. Wanneer wij nu de kaartjes wat nauwkeuriger bekijken, vallen een aantal bijzonderheden in het oog. De spreeuwen van Ameland en Schiermonnikoog (fig. 1) nemen ten opzichte van die uit de andere gebieden een aparte plaats in. Ten eerste ligt de kern van hun overwinteringsgebied noordelijker in Engeland dan bij de anderen en ten tweede zijn er geen terugmeldingen bekend uit België. Vooral dit laatste is opvallend, want bij de andere populaties is er steeds een grote concentratie van meldingen uit België. Omdat in dit land altijd heel intensief spreeuwen gevangen worden, kunnen wij aannemen, dat België niet op de route van de waddenspreeuwen ligt. Zij moeten dus vanuit Nederland al overgestoken zijn en zeer vermoedelijk voor het grootste deel al direct vanuit de eilanden. De andere populaties laten zich vooral langs de Nederlandse kust naar België afzakken en steken dan

het Nauw van Calais over. Ze komen dan in Zuid-Engeland terecht, hetgeen door de terugmeldingen aldaar bevestigd wordt. We weten, dat dit afzakken langs de kust veroorzaakt wordt door een zekere vrees om in zee te steken.

Hoe kunnen wij nu dit afwijkende gedrag van de eilandbewoners verklaren? In de eerste plaats kan het zijn, dat hun voorkeursrichting iets noordelijker ligt dan die van de andere populaties. Hierdoor zouden zij minder geneigd zijn de Noordzeekustlijn (inclusief de eilanden) te volgen, omdat deze dan sterker van hun voorkeursrichting afwijkt. De ligging der winter-vondsten pleit echter niet voor een dergelijk verschil. Vergelijkt men de gebieden I en II, dan ziet men, dat de lijn getrokken vanuit Ameland naar het overwinteringsgebied in Engeland (fig. 1) zeker niet meer naar het noorden gericht is dan de lijn vanuit W.-België naar het overeenkomstige winterkwartier der N.O.-Nederlanders. In de tweede plaats kan de vorm van de kustlijn zelf de oorzaak zijn, dat de waddenspreeuwen niet langs de kust gestuwd worden. Ook al zullen niet alle Amelanders direct van hun eiland naar Engeland koersen, en bv. eerst nog één of meer eilanden aandoen (zie de Novembervondst op Terschelling), toch geven de Z.W.-punten van deze eilanden hun veel gelegenheid om volle zee te kiezen en dan hun voorkeursrichting in te slaan. Veronderstellen wij dat deze westelijk gericht is, dan komen zij zonder meer noordelijker in Engeland terecht dan de vastelandspreeuwen, die dezelfde voorkeursrichting hebben, maar zich door de kust laten stuwten. Wij zien hier dus het merkwaardige verschijnsel, dat de ligging van het winterkwartier beïnvloed wordt door de trekweg en niet omgekeerd. Ook bij de voorjaars-trek vliegen de waddenspreeuwen vermoed-

delijk direct over de Noordzee. Het gebrek aan bakens op zee zal hun echter de oriëntatie wel moeilijk maken. Toch weten we uit de ringgegevens, dat de Amelandse spreuwen steeds weer hun eiland terugvinden. Een paar voorjaarsvondsten in West-Nederland wijzen er op, dat ze soms niet direct op Ameland terecht komen, maar als het ware enigszins misgevoegen zijn. Zo zou ook de Junivondst uit Noorwegen heel goed door een dergelijke misvlucht veroorzaakt kunnen zijn. Deze trek heen en weer over de Noordzee staat niet op zichzelf; zij is bv. ook bekend van de Noorse en Jutlandse spreuwen.

Behalve op Ameland en Schiermonnikoog zijn van de Waddeneilanden alleen op Texel spreuwen geringd. Van de 7 terugmeldingen ligt er maar één buiten Texel (in W.-België, Octobervondst). Dit aantal is nog te klein voor een gevolgtrekking en Texel is daarom voorlopig bij de W.-Nederlandse gegevens opgenomen. Het is jammer, dat er tot nu toe niet meer op de Waddeneilanden geringd is. Ameland belooft ook voor de andere eilanden veel goeds.

De trekwegen en winterkwartieren van de spreuwen uit N.O.-Nederland (fig. 2) en uit West-Nederland (fig. 3) vertonen veel overeenkomst. Een groot deel van deze spreuwen komt in October in België terecht en steekt hierna over naar Zuid-Engeland. Wel liggen de terugmeldingen van de eersten gemiddeld iets noordelijker, hetgeen er op wijst, dat zij een noordelijker trekrichting hebben dan de West-Nederlanders. Maar het valt op, dat deze laatsten, hoewel hun kern in Zuid-Engeland ligt, voor een deel veel noordelijker terecht komen. Dit blijkt voor het grootste deel overjarige vogels te zijn (op de kaartjes aangegeven door een onderstreping van het cijfer, dat de maand weergeeft, waarin

de vogel gevonden is). Deze zijn nu dus óf vanuit Zuid-Engeland naar het noorden getrokken, óf ze zijn reeds vanuit Nederland naar Engeland overgestoken. Dit laatste lijkt me het meest aannemelijk, vooral ook omdat er andere gegevens bestaan, die erop wijzen, dat oude spreuwen minder vrees hebben om de kust te verlaten.

Er werden in het voorjaar twee oude vogels (één als nestjong geringd) gevonden in Sleeswijk-Holstein (fig. 3). Ook deze vondsten zouden we kunnen verklaren

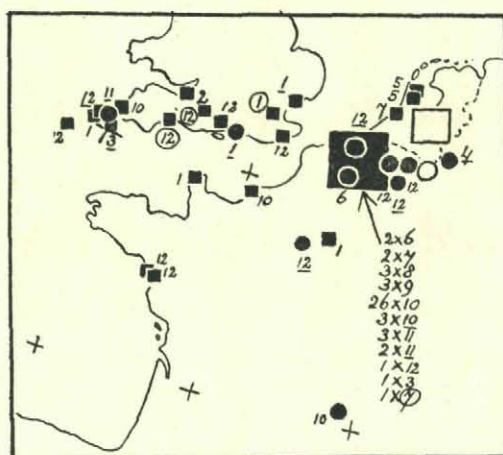

Fig. 4. Terugmeldingen van in Midden-Nederland (vierkantjes) en in Zuid-Limburg (stippen) broedende spreuwen. Zie verder verklaring bij fig. 1 en 2.

door wat wij hierboven „misvluchten” noemden. Van Engeland overzee naar Nederland vliegende hebben ze dan een iets te noordelijke richting aangehouden en misten hierdoor Nederland. Mogelijk moeten we ook iets dergelijks veronderstellen voor de Junivondst in het Memelgebied (vogel als nestjong geringd). Een andere verklaring zou het meevliegen met vreemde populaties kunnen zijn. De terugmelding uit Spanje (fig. 2) is moeilijker te begrijpen.

De Midden-Nederlandse spreeuwen (fig. 4, vierkantjes) trekken meer in zuidelijke richting dan de hierboven genoemde populaties. Men lette bv. op het ontbreken van vondsten in Noord- en Midden-Engeland en op het relatief grote aantal Franse terugmeldingen. Verder ligt de ophoping in België hier niet zoals bij de vorige groepen aan de kust bij Brugge, maar vooral bij Antwerpen en Gent. Typisch is ook een concentratie in de Z.W.-punt van Enge-

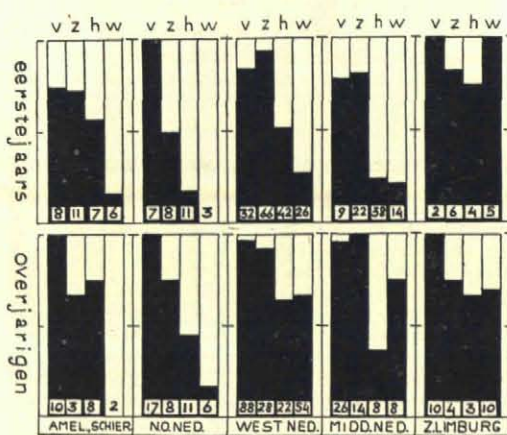

Fig. 5. Percentage terugmeldingen, dat binnen de 100 km van de plaats van ringen werd gevonden. v = voorjaarsvondsten (Mrt., Apr., Mei); z = zomervondsten (Jun., Jul., Aug.); h = herfstvondsten (Sept., Oct., Nov.); w = wintervondsten (Dec., Jan., Febr.). De cijfers aan de basis geven het aantal terugmeldingen aan, waarop de 100% van elke kolom berust.

land (Cornwall en Scilly-eilanden), waar de vogels, die in Engeland terecht gekomen zijn, naar het W.Z.W. vliegend als het ware in de val geraakt zijn.

De Zuid-Limburgers tenslotte (fig. 4, stippen) sluiten zich bij de Midden-Nederlandse spreeuwen aan. De reden, dat zij als een aparte groep onderscheiden zijn, ligt in het meer uitgesproken standvogelkarakter, iets dat niet uit de kaartjes af te lezen is. Hiertoe moeten wij de verhouding tussen de in ons land overwinte-

rende en de wegtrekkende spreeuwen bepalen. Men kan hiervoor het beste het aantal dieren, dat zich verder dan 100 km van de plaats van ringen heeft verwijderd, vergelijken met het aantal, dat minder ver werd teruggemeld. Deze 100 km-scheiding is hierom genomen, omdat van deze afstand het minste aantal terugmeldingen bekend zijn. Verreweg de meeste liggen óf binnen de 50 km, óf buiten de 150 km (nl. 467 binnen de 50 km, 158 buiten de 150 km en slechts 45 hiertussen in).

In fig. 5 is nu voor elk gebied het percentage terugmeldingen binnen de 100 km per jaargetijde uitgezet en wel apart voor eerstejaars en overjarigen. Bij het bestuderen van deze grafiek moet men er rekening mee houden dat zij, speciaal wat betreft het eerste, tweede en vijfde gebied op een klein aantal gegevens berust, zodat men er dus geen gedetailleerde conclusies uit mag trekken. Twee bijzonderheden zijn er echter duidelijk uit af te lezen. Ten eerste ziet men dat het standvogel- resp. trekvogelkarakter van de 5 populaties verschillend is. Men vergelijke hiertoe speciaal de herfst- en wintergegevens. De meest typische trekvogels zijn de spreeuwen van de Wadden en van N.O.-Nederland. Hierop volgt Midden-Nederland, dan West-Nederland, terwijl de Z.-Limburgers wel bijna typische standvogels genoemd mogen worden. Zij sluiten in dit opzicht aan bij de Belgische spreeuwen. Dit komt ongeveer overeen met de klimaatsverhoudingen in ons land: N.O.-Nederland is het koudste gebied, Midden-Nederland is wat milder, terwijl de kuststrook en Z.-Limburg nog warmer zijn.

Ten tweede valt het op, dat de overjarige vogels minder uitgesproken trekvogels zijn dan de eerstejaars. Dit verschijnsel is bekend van verschillende andere vogels, die op de grens van trek- en standvogel staan.

Overigens zal het wel zo zijn, dat bij strenge winters een groter aantal wegtrekt dan bij zachte.

Wij zien dus, dat de Nederlandse spreeuwen tussen de echte trekvogels en de zui-vere standvogels in staan. De ligging van Nederland brengt dit met zich mee. Ons land ligt immers op de rand van het overwinteringsgebied (met Engeland als kern) van alle Noordepere spreuuen. De Engelse spreuuen zijn dan ook typische standvogels. Ook de verschillende trekrichtingen, die we bij onze spreuuen zien, passen in het algemene beeld. Wanneer men in Europa van noord naar zuid gaat, wordt de trekrichting steeds meer zuidelijk. De meer zuidelijk broedende spreuuen komen dan ook niet in Engeland, maar in het Middellandse-zeegebied terecht. De grens tussen de „Atlantische” en de „Mediterrane” spreuuen loopt zo ongeveer langs de 52ste breedtegraad. Men vindt hier een overgangszone en het lijkt nu aannemelijk, dat onze Midden- en Zuid-Nederlandse spreuuen bij dit overgangsgebied behoren. Maar van deze „trekscheiding” zijn we nog niet voldoende op de

hoogte om dit met zekerheid te kunnen zeggen.

De ringvondsten hebben ons beeld van de spreuwentrek dus zeker verdiept, maar ze stellen ons ook voor allerlei nieuwe vragen. Ik wil daarom eindigen met een beroep op de vogelringers om eens speciaal spreuuen te gaan ringen in de volgende gebieden: alle Waddeneilanden (in de eerste plaats andere dan Ameland), Drente, Twente, de Achterhoek, Noord-Brabant, Limburg en Zeeland. We hopen dan later een vollediger beeld van de trek van onze spreuuen te kunnen geven. Het is echter van het hoogste belang, dat men precies op de ringlijsten vermeldt of de vogels als nestjong, als eerstejaars (deze hebben in hun eerste zomer een vaalbruin verenkleed) of als overjarige vogels zijn geringd. Bij de twee laatste categorieën is het wenselijk aan te geven of men zekere aanwijzingen heeft, dat het om een Nederlandse broedvogel gaat (bv. op het nest gevangen, pas uitgevlogen etc.). Voor het aanvragen van ringen (4 mm) wende men zich tot het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Raamsteeg, Leiden.

HET MOERASTERREIN LANGS DE BIJLEVELD ONDER VLEUTEN

(Mededeling van de Afdeling Natuurbescherming en Landschap
van het Staatsbosbeheer)

CHR. G. VAN LEEUWEN.

Ten noorden van de spoorbaan Utrecht-Gouda ligt, even voorbij de toren van het voormalige kasteel „Den Ham” nabij Vleuten, een ruig terreintje (fig. 1). Het bestaat uit een bos van elzen en wilgen met aan weerskanten rietland. Ten oosten er-

van liggen bouwlanden en aan de westzijde wordt het door een vrij brede vaart, „de Bijleveld”, van de zich daar bevindende weilanden afgescheiden. Met het opgaande bos van het kasteel „De Haar” op de achtergrond is het een aantrekkelijk stukje